

ปัจจัยส่วนบุคคลและระดับทัศนคติด้านความน่าเชื่อถือของนายความต่อรายงานการตรวจพิสูจน์
ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีฉ้อโกงด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวน
Individual attitudes and reliability of attorney to report the identification of fraudulent
documents in the case forensic officers

มังกริช ทองภูธรณ์^{1*}ณิชา วงศ์ส่องจำ²รณรงค์ กุลนิเทศ³**บทคัดย่อ**

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีฉ้อโกงด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวน และศึกษาทัศนคติด้านความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีฉ้อโกง ด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวน กลุ่มตัวอย่าง คือ นายความในเขตพื้นที่ขอนแก่น อุตรธานี นองบัวลำภู โดยเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 400 คน และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 5 คน สถิติที่ใช้ คือ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน Dependent Samples t-test และ One Way Analysis ซึ่งทดสอบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และวิเคราะห์ผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลส่วนใหญ่เป็นเพศชายอายุ 21 - 30 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สถานภาพสมรส นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพทนายความ เป็นอาชีพหลัก รายได้เฉลี่ยต่อเดือน จำนวน 17,424 บาท และมีอายุของใบอนุญาตให้ความเฉลี่ย 5 ปี โดยมีความคิดเห็นต่อการใช้พยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ รูปแบบการจัดทำรายงานการตรวจพิสูจน์ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ และระดับทัศนคติด้านความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์อยู่ในระดับมาก และระดับการศึกษาสูงสุด ศาสนา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมีความน่าเชื่อถือของนายความต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวนแตกต่างกัน สภาพปัญหาของรายงานการตรวจพิสูจน์คดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ของพนักงานสอบสวนไม่สามารถตรวจสอบได้ว่าขั้นตอนก่อนนำมาเขียนรายงานมีการเก็บพยานหลักฐานจากสถานที่เกิดเหตุเป็นไปตามหลักกฎหมายหรือไม่ จึงควรณรงค์ ส่งเสริม สนับสนุนให้นายความตระหนักในการใช้พยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ และให้ความสำคัญเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์

คำสำคัญ : พยานหลักฐาน,คดีฉ้อโกง

Abstract

The purposes of this research were to study personal factors affecting credibility with the forensic examination report in the documentary fraud case of the inquiry officer. and study the level of credibility attitudes toward the forensic examination report in fraud cases, the documentary evidence of the inquiry officer, the sample group consisted of 400 lawyers in Khon Kaen, Udonthani, Nong Bua Lamphu and 5 in-depth interviews. The statistics were frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, dependent samples t-test, and One Way Analysis, which tested statistically significant differences at the level of 0.05 and analyzed by using statistical software. The results: The most were 21-30 years men, finished Bachelor degree education, Buddhist marriage status, a lawyer is the main occupation, the average monthly income of 17,424 baht and the validity of the license is 5 years, with opinions on the use of forensic documents. Report format Forensic examination of

¹ หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติวิทยาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

² ดร.,หัวหน้าสาขาวิชานิติวิทยาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

³ ผศ.(พิเศษ) พล.ต.ท., ประธานหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติวิทยาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

documents and reliability of the forensic documentary verification report in criminal cases, property fraud at a high level, and the highest level of education, religion and the average income per month are the trustworthiness of lawyers to the forensic examination report in criminal cases, property fraud, documentary witnesses of different investigating officers. The problems of the investigation report of the criminal investigation of the property of the investigating officer was unable to verify that the procedure before the report was written. The evidence was collected from the crime scene according to the law or not. Encourage lawyers to recognize the use of forensic documents in criminal cases, property fraud and pay attention to the credibility of the forensic examination report in criminal cases and property fraud.

Keywords: Evidence, fraud lawsuit

บทนำ

กระบวนการยุติธรรมการปฏิบัติงานด้านการสอบสวนนั้นบุคลากรหลักก็คือ พนักงานสอบสวนซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านเกี่ยวกับกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับ ต่าง ๆ อันเป็นลักษณะงานที่ปฏิบัติคล้ายคลึงกับงานของพนักงานอัยการและศาล กล่าวคือ ปฏิบัติงานด้านอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน นอกจากนั้นยังเป็นลักษณะงานที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ซึ่งพนักงานสอบสวนเปรียบเสมือนด้านแรกของกระบวนการยุติธรรม คือดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานและดำเนินการทั้งหลายอื่น ๆ เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดเพื่อที่จะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษหากด้านแรกของกระบวนการยุติธรรมปฏิบัติหน้าที่อย่างไม่มีประสิทธิภาพแล้วการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนของทนาย อัยการและศาลก็ย่อมไร้ประสิทธิผลเปรียบเป็นผลดอกผลของต้นไม้พิษ (Fruit of Pojisonous Tree) ซึ่งหากพนักงานสอบสวนจะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลเพียงใดนั้นมีหลายปัจจัยซึ่งหากเป็นคดีอาญาแผ่นดินพิจารณาจากการที่พนักงานสอบสวนปฏิบัติได้ตามกฎหมายว่าด้วยประมวลจริยธรรมและจรรยาบรรณของตำรวจพ.ศ. 2551 (แก้ไขตามกฎหมายว่าด้วยประมวลจริยธรรมและจรรยาบรรณของตำรวจ พ.ศ. 2553) และหากเกิดเป็นคดีอาญาที่มีผู้เสียหายต้องการดำเนินคดีเองต้องมีองค์ประกอบความเข้ามาดำเนินกระบวนการทางกฎหมายร่วมกับพนักงานสอบสวนซึ่งเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายและเก็บวัตถุพยานต่าง ๆ ไว้แล้วออกเป็นรายงานการตรวจพิสูจน์ซึ่งต้องเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาอาญาซึ่งในปัจจุบันรายงานการตรวจพิสูจน์ยังไม่มีแบบที่ชัดเจนทำให้เกิดความเคลือบแคลงในการดำเนินคดีในชั้นศาลซึ่งหากพยานหลักฐานนั้นมีความน่าเชื่อถือและหากเป็นพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ซึ่งมีการตรวจพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์มาแล้วน่าจะมีมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นหากได้รับการยอมรับแบบรายงานการ

ตรวจพิสูจน์จากทนายความด้วยคงจะทำให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเป็นไปอย่างยุติธรรมและหากพยานหลักฐานเหล่านั้นไม่มีความน่าเชื่อถือก็ต้องมีกฎหมายป้องกันอีกครั้งหนึ่ง เช่น ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 157 ผู้ใดเป็นเจ้าของพนักงาน ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต เพื่อป้องกันไม่ให้เจ้าพนักงานกระทำความผิด เพราะจะส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความสนใจศึกษาถึงการนำรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ของพนักงานสอบสวนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมจะได้รับความน่าเชื่อถือจากอาชีพทนายความมากน้อยประการใดและสามารถจำกุมตัวคนร้ายมาลงโทษได้มากกว่าพยานหลักฐานตามกฎหมายซึ่งก็คงต้องรวมไปถึงการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนเพื่อมาใช้ในการความน่าเชื่อถือต่อพยานหลักฐาน

ในปัจจุบันคดีฉ้อโกงด้านพยานเอกสารมีจำนวนคดีขึ้นสู่ศาลเป็นจำนวนมากและพนักงานสอบสวนได้เก็บพยานเอกสารและส่งให้สถาบันนิติวิทยาศาสตร์ช่วยดำเนินการตรวจสอบและออกรายงานการตรวจพิสูจน์หรือพนักงานสอบสวนนำผลมาออกสำนวนการตรวจพิสูจน์

จากการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลและระดับทัศนคติด้านความน่าเชื่อถือ ของทนายความต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ที่พนักงานสอบสวนจัดทำว่า ซึ่งต้องได้มาด้วย 4 ขั้นตอน คือการป้องกันรักษาสถานที่เกิดเหตุเก็บพยานหลักฐานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย การกระทำก้นค้นหาพยานหลักฐานอย่างเหมาะสมมีลูกโซ่การครอบครองพยานหลักฐานโดยตลอด ให้ตรงตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและขั้นตอนการออกรายงานถูกต้อง ทำให้มีน้ำหนักทำให้นำไปสู่อัยการสั่งฟ้องศาลพิพากษาตัดสินคดีอย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพและลงโทษผู้กระทำความผิดได้อย่างเที่ยงธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีฉ้อโกงด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวน
2. เพื่อศึกษาระดับทัศนคติด้านความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีฉ้อโกงด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวน

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายของพยานหลักฐาน

ความหมายของพยานหลักฐานโดยทั่วไปอาจต่างจากพยานหลักฐานตามความหมายของกฎหมายก็ได้ ศาสตราจารย์โสภณ รัตนกร ให้ความหมาย “พยานหลักฐาน” ในความหมายอย่างกว้างและความหมายอย่างแคบไว้ดังนี้

1. สิ่งที่สามารถให้ข้อเท็จจริงแก่ศาล ความหมายนี้หมายถึงข้อเท็จจริงทุกอย่างที่อาจพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่อศาลได้

2. พยานหลักฐานที่ ‘ความน่าสืบความหมาย’ นี้หมายถึง เฉพาะพยานหลักฐานที่ ‘ความน่าสืบ’ เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดีเท่านั้น

3. พยานหลักฐานที่ ‘ศาลยอมรับความหมาย’ นี้หมายถึง เฉพาะพยานหลักฐานที่ศาลยอมรับหรือยอมให้นำสืบได้เท่านั้น

จะเห็นว่า “พยานหลักฐาน” ตามความเข้าใจโดยสามัญทั่วไปนั้นอาจไม่ใช่พยานหลักฐานตามความหมายของกฎหมาย เพราะแม้เป็นข้อเท็จจริงที่ยืนยันถึงสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ แต่หากไม่เป็นพยานหลักฐานในประเด็นหรือที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในคดีก็ไม่เป็นพยานหลักฐานตามความหมายของกฎหมาย และแม้จะเป็นพยานหลักฐานในประเด็น หรือที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในคดีก็ตาม แต่หากเป็นพยานหลักฐานที่ศาลไม่ยอมรับให้นำสืบเข้ามาในคดี ก็ไม่เป็นพยานหลักฐานตามความหมายของกฎหมายเช่นกัน

บทบัญญัติและหลักเกณฑ์ของกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน จะเป็นสิ่งแยกแยะให้รู้ว่าพยานหลักฐานชนิดใด อย่างไร จึงจะเป็นพยานหลักฐานตามความหมายของกฎหมาย

2. ประเภทของพยานหลักฐาน

การแบ่งแยกพยานหลักฐานออกเป็นประเภทต่าง ๆ นั้นแบ่งได้หลายวิธีตามลักษณะ ชนิด หรือคุณภาพของพยานหลักฐานนั้น ๆ ขึ้นอยู่กับว่าจะพิจารณาพยานหลักฐานในแง่มุมใด เท่าที่รวบรวมได้มีการแบ่งประเภทของพยานหลักฐานเป็นดังนี้

1. พยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ การแบ่งวิธีนี้มุ่งที่สภาพของพยานหลักฐานและ

เป็นวิธีแบ่งที่ยอมรับกันทั่วไป แม้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 ก็บัญญัติถึงพยานทั้งสามชนิดนี้อย่างชัดเจน

- 1.1 พยานบุคคล คือ พยานหลักฐานที่เกิดขึ้นจากคำเบิกความของบุคคลต่อศาล จะเห็นว่าผู้ที่มาเบิกความเป็นพยานเรียกว่า พยาน แต่ตัวบุคคลไม่ใช่พยานหลักฐาน ถ้อยคำหรือข้อเท็จจริงที่บุคคลผู้นั้นเบิกความต่อศาลต่างหากที่เป็นพยานหลักฐาน แม้ศาลจะได้บันทึกคำเบิกความไว้ในเอกสารก็ยังคงเรียกว่าเป็น “พยานบุคคล” แต่หากนำเอกสารที่บันทึกถ้อยคำพยานนั้นไปใช้ในคดีเรื่องอื่น พยานหลักฐานนั้นก็จะต้องเรียกว่า “พยานเอกสาร”

อาจกล่าวได้ว่าพยานบุคคลเป็นพยานที่สำคัญที่สุดโดยเฉพาะในคดีอาญา และแม้ในคดีแพ่งที่ใช้เอกสารเป็นพยานมากก็ตาม ก็ต้องอาศัยพยานบุคคลเบิกความเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในเอกสารนั้น

- 1.2 พยานเอกสาร คือ ข้อความที่บันทึกไว้ไม่ว่าจะด้วยวิธีใด และไม่ว่าจะบันทึกในวัสดุใดที่สามารถสื่อ หรือแสดงความหมายของสิ่งที่บันทึกไว้ให้ศาลเข้าใจได้ข้อความนั้นจะเป็นตัวอักษรตัวเลข เครื่องหมายสัญลักษณ์ จะเกิดขึ้นด้วยการเขียน พิมพ์ แกะสลัก และจะทำลงบนกระดาษ ผ้า ผง ก้อนหิน ไม้ โลหะก็ได้ทั้งสิ้น ขอเพียงแต่เสนอพยานนั้นเพื่อสื่อความหมายที่บันทึกอยู่ในพยานชิ้นนั้น บางครั้งจึงสับสนระหว่างพยานเอกสารกับพยานวัตถุ เช่น นำสืบว่าข้อความที่สลักลงบนก้อนหินมีความหมายอย่างไร เป็นการนำสืบข้อความในก้อนหินในฐานะเป็นพยานเอกสาร แต่ถ้านำสืบว่าได้มีการสลักข้อความไว้ที่ก้อนหินหรือไม่ เป็นการนำสืบก้อนหินที่มีข้อความในฐานะเป็นพยานวัตถุ

- 1.3 พยานวัตถุ คือ สิ่งใด ๆ ที่เสนอต่อศาลเพื่อให้ศาลตรวจดู มิใช่การอ่านหรือพิจารณาข้อความในวัสดุชิ้นนั้น เช่น นำสืบมัดที่คนร้ายใช้แทงผู้ตายว่ามีความกว้างยาวเท่าใด นำสืบบาดแผลบนตัวผู้เสียหายว่าเป็นกรณีเสียชีวิตหรือไม่

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สินนท์ พงษ์ศิริสุวรรณ (2555) ได้ศึกษาเรื่องการตรวจพิสูจน์ของกองพิสูจน์หลักฐานโดยความเห็นของผู้เชี่ยวชาญระบุว่าได้ตรวจพิจารณาลายมือชื่อลงความเห็นว่าน่าจะไม่ใช่ลายมือชื่อของบุคคลคนเดียวกันนั้น ศาลเห็นว่า ลายมือชื่อของจำเลยที่เขียนต่อหน้าศาลเพื่อส่งไปตรวจพิสูจน์ที่กองพิสูจน์หลักฐานนั้นเป็นการจงใจเขียนให้แตกต่างกับลายมือชื่อของจำเลยเดิมเพื่อที่จะให้กองพิสูจน์หลักฐานยืนยันว่าลายมือชื่อจำเลยที่ลงชื่อต่อหน้าศาลมิใช่ลายมือชื่อของจำเลยในเอกสาร เมื่อประจักษ์ชัดแจ้งว่าจำเลยใช้ลึล

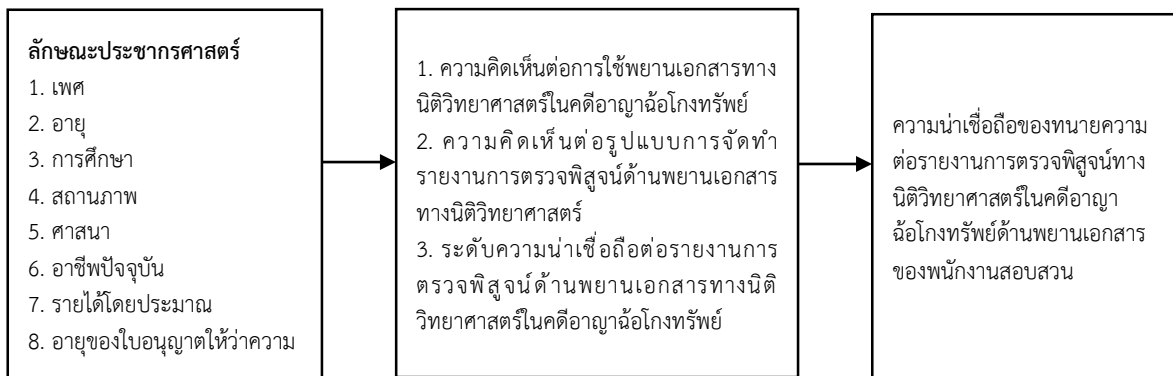

การเขียนลายมือชื่อเพื่อให้แตกต่างไปจากของเดิม รายงานการตรวจพิสูจน์จากกองพิสูจน์หลักฐานจึงยังไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะพังกักล้างพยานหลักฐานโจทก์ ศาลอุทธรณ์พิพากษายกฟ้องจำเลยนั้นไม่ต้องด้วยความเห็นของศาลฎีกาคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1424/2554 จำเลยทราบว่าลายมือชื่อที่จำเลยอ้างว่าปลอม ความจริงเป็นลายมือชื่อของจำเลยซึ่งลงชื่อไว้ มิใช่ลายมือชื่อปลอม การที่จำเลยอ้างว่ามีการปลอมลายมือชื่อจึงเป็นการแจ้งข้อความอันเป็นเท็จเกี่ยวกับความผิดทางอาญาแก่พนักงานสอบสวนโดยรู้อยู่แล้วว่ามีได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น อันเป็นความผิดตาม ป.อ. มาตรา 173 และเมื่อจำเลยเอาความเป็นเท็จฟ้องโจทก์ต่อศาลว่ากระทำความผิดอาญา การกระทำของจำเลยจึงเป็นการฟ้องเท็จอันเป็นความผิดตามมาตรา 175 อีกกระทงหนึ่ง

ส่วนความผิดตามมาตรา 174 วรรคสอง ฟ้องโจทก์มิได้บรรยายว่าจำเลยแจ้งความเท็จเพื่อจะแกล้งให้โจทก์ต้องรับโทษจำเลยมิได้ยืนยันว่าผู้ที่ปลอมเอกสารคือโจทก์ โดยจำเลยแจ้งความเพียงว่าจำเลยสงสัยโจทก์ ยังไม่พอพียงว่าจำเลยมีเจตนาแกล้งให้โจทก์ต้องรับโทษไม่อาจเป็นความผิดตามมาตรา 174

เทวฤทธิ์ อุทธา (2555) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการรักษาสถานที่เกิดเหตุและรักษาวัตถุพยานของเจ้าหน้าที่มูลนิธิในเขตชลบุรีผลการวิจัยพบปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันรักษาวัตถุพยานในสถานที่เกิดเหตุและรักษาวัตถุพยานในด้านต่างๆ 4 ด้าน คือ ปัญหาด้านบุคคลากร ปัญหาด้านเครื่องมือ ปัญหาด้านงบประมาณ และปัญหาด้านอื่น ๆ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวทางการวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาควบคู่กันไป ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงปริมาณโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อทดสอบ และยืนยันแบบจำลองสมการโครงสร้าง และความสัมพันธ์ของตัวแปร โดยการสร้างแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ ตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม โดยมีการทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ ทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ ก่อนการจัดเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสนับสนุนการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัยที่จะนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ ประกอบด้วย การค้นคว้าจากเอกสารและบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องจากหลายแห่ง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงปริมาณ

1) ประชากร

ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากประชากรทั้งหมด 800 คน ซึ่งเป็นนายความที่มีใบอนุญาตตั้งแต่ 5 ปี ขึ้นไป

2) กลุ่มตัวอย่าง

ทั้งนี้ได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่จะใช้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้สูตรการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากวิธีการของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973) ซึ่งได้จำนวนประชากร จำนวน 800 คน

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane (Taro Yamane, 1973, p. 54) และทำการสุ่มตัวอย่างแบบการใช้สัดส่วน (Proportion random Sampling) เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากร โดยใช้แบบสอบถามและเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 400 ราย

2. กลุ่มเป้าหมายการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจงซึ่งเป็นคณะกรรมการสหาคณาจารย์ 4 และเป็นผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ การวิจัยประเภทนี้จะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะด้าน โดยขอความอนุเคราะห์หน่วยงานเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้เชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ จึงสามารถแนะนำให้เป็นกลุ่มเป้าหมายได้ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ทั้งหมดจำนวน 5 ราย

สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ

1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 400 คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุ 21 - 30 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สถานภาพสมรส นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพทนายความเป็นอาชีพหลัก รายได้เฉลี่ยต่อเดือน จำนวน 17,424 บาท และมีอายุของใบอนุญาตให้ว่าความเฉลี่ย 5 ปี

2. ความคิดเห็นต่อการใช้พยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และหากพิจารณาเป็นรายข้อ ลำดับแรก ก่อนการเก็บพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ มีการป้องกันสถานที่เกิดเหตุ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา เจ้าหน้าที่พนักงานสอบสวนกระทำการค้นหาพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์อย่างเหมาะสม อยู่ในระดับมากที่สุด การเก็บพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ถูกต้องตามกฎหมาย อยู่ในระดับมากที่สุด และมีลูกโซ่การครอบครองพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์โดยตลอดและถูกต้องตามกฎหมาย อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

3. ความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดทำรายงานการตรวจพิสูจน์ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ใน

คดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ของพนักงานสอบสวน พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และหากพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมากทุกข้อ ลำดับแรก รายงานการตรวจพิสูจน์ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ของพนักงานสอบสวนมีเนื้อหาถูกต้องครบถ้วนตามกฎหมาย รองลงมา พนักงานสอบสวนจะจัดทำรายงานการตรวจพิสูจน์ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ของถูกต้อง และมีแบบฟอร์มการตรวจพิสูจน์ที่ชัดเจนและถูกต้องจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือจากทนายความ ตามลำดับ

4. ความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์

ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และหากพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมากทุกข้อ ลำดับแรก ค่าคะแนนในการประเมินระดับความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ รองลงมา ขั้นตอนการรวบรวมพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ และวิธีการรวบรวมพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ถูกต้องตามกฎหมาย ตามลำดับ

5. ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษา

ต่างกัน มีความน่าเชื่อถือของทนายความต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวน ด้านความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ฯ แตกต่างกันอย่างน้อย 1 คู่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้ตอบแบบสอบถามที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี มีความน่าเชื่อถือของทนายความต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวน ด้านความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ฯ สูงกว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรีและเนติบัณฑิตไทย

6. ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีศาสนาต่างกัน มีความน่าเชื่อถือของทนายความต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวน ด้านการใช้พยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ฯ แตกต่างกันอย่างน้อย 1 คู่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาพุทธ มีความน่าเชื่อถือของทนายความต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวน ด้านการใช้พยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ฯ สูงกว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาอื่นๆ

7. ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีความน่าเชื่อถือของทนายความต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ ด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวน ด้านความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ฯ แตกต่างกันอย่างน้อย 1 คู่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 17,424 บาท มีความน่าเชื่อถือของทนายความต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวน ด้านความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ฯ สูง

สรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ในการสรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้นำเสนอสรุปประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. สภาพปัญหาของรายงานการตรวจพิสูจน์คดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ของพนักงานสอบสวน

1.1 ลักษณะหรือรูปแบบรายงานการตรวจพิสูจน์คดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ของพนักงานสอบสวน มีดังนี้

1) รูปแบบรายงานการตรวจพิสูจน์คดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ของพนักงานสอบสวนไม่สามารถตรวจสอบได้ว่าขั้นตอนก่อนนำมาเขียนรายงานมีการเก็บพยานหลักฐานจากสถานที่เกิดเหตุเป็นไปตามหลักกฎหมาย

2) ปัจจุบันมีคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ขึ้นมาสู่ศาลเป็นจำนวนมาก

1.2 ประเด็นปัญหา ได้แก่ ปัญหาด้านข้อกฎหมาย ปัญหาด้านรูปแบบของรายงานการตรวจพิสูจน์ของพนักงานสอบสวน แนวทาง การปฏิบัติ และวัฒนธรรม

1.3 แนวทางแก้ไขปัญหา

1) แก้ไขกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญา ที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับฉ้อโกงทรัพย์ให้มีความทันสมัยต่อเหตุการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน

2) ให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติจัดทำรูปแบบของรายงานการตรวจพิสูจน์คดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ใหม่ให้เป็นรูปแบบเหมือนกันทั่วประเทศ

3) ในขั้นตอนการเก็บพยานหลักฐานในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ควรมีการถ่ายรูปขั้นตอนการเก็บไว้แนบท้ายรายงานการตรวจพิสูจน์ของพนักงานสอบสวนด้วย

4) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไปให้ตระหนักถึงภัยที่อาจเกิดขึ้น รวมทั้งการเผยแพร่ความรู้เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการป้องกัน

2. ระบบการพิสูจน์หลักฐาน

2.1 ระบบการพิสูจน์หลักฐานคดีอาญา

ฉ้อโกงทรัพย์

เนื่องจากกฎหมายในเรื่องของการนำเสนอหลักฐานนั้นมีอยู่ตามกฎหมายเดิมอยู่แล้วจึงขอเสนอขั้นตอนการเก็บพยานหลักฐาน ซึ่งมีด้วยกันทั้งหมด 4 ข้อ ดังนี้

- 1) การป้องกันรักษาสถานที่เกิดเหตุ
- 2) เก็บพยานหลักฐานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย
- 3) การกระทำการค้นหาพยานหลักฐานอย่างเหมาะสม
- 4) มีลูกใช้การครอบครองพยานหลักฐานโดยตลอด

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญมาอภิปรายผลตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. จากข้อค้นพบ ความคิดเห็นต่อการใช้พยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ฯ รูปแบบการจัดทำรายงานการตรวจพิสูจน์ ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ฯ และความน่าเชื่อถือต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญในการเก็บพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ มีการป้องกันสถานที่เกิดเหตุ ขั้นตอนการรวบรวมพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ และวิธีการรวบรวมพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ ถูกต้องตามกฎหมาย โดยรายงานการตรวจพิสูจน์ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ของพนักงานสอบสวนมีเนื้อหาถูกต้องครบถ้วนตามกฎหมาย พนักงานสอบสวนจะจัดทำรายงานการตรวจพิสูจน์ด้านพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ของถูกต้อง และมีแบบฟอร์มการตรวจพิสูจน์ที่ชัดเจนและถูกต้องจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือจากทนายความสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การอ้างเอกสารในฐานะพยานเอกสารคือการอ้างข้อความหรือการสื่อความหมายที่ปรากฏอยู่ในเอกสารนั้นเป็นพยาน โดยอาศัยการสื่อความหมายนั้นเพื่อพิสูจน์ความจริง เอกสารมีประโยชน์เพราะว่าทำให้ความหมายที่สื่อออกมาคงทนอยู่ได้นานไม่เหมือนกับ

การพูดด้วยวาจาให้ฟังซึ่งผิดเพี้ยนลบเลือนได้ง่าย เพราะฉะนั้นเอกสารจึงมีประโยชน์มากในการที่จะทำให้การสื่อความหมายอยู่ได้นานเขามักจะใช้เอกสารเป็นประโยชน์ในกรณีที่ ต้องการจะให้มีความหมายปรากฏว่ามีการสื่อความหมายกันอย่างไร เช่น การทำสัญญาต่างๆมักทำกันในรูปเอกสาร เนื่องจากสัญญาจะมีรายละเอียดของข้อตกลงมากจึงต้องทำรายละเอียดต่างๆเป็นลายลักษณ์หรือเป็นเอกสาร เอกสารนั้นสามารถสืบในรูปวัตถุพยานได้ ถ้าสืบเอกสารโดยไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะสืบถึงความหมายของข้อความที่ปรากฏในเอกสารนั้นเพื่อให้เห็นว่ามีเหตุการณ์เกิดขึ้นตามข้อความที่สื่อไว้ในเอกสาร แต่สืบในลักษณะอื่น เช่น สืบเพื่อเปรียบเทียบสิ่งที่ปรากฏอยู่บนเอกสารกับของอื่นเพื่อให้เห็นว่าเหมือนกันหรือใหม่เหมือนกัน สอดคล้องกับ มาตรา 341 ผู้ใดโดยทุจริต หลอกลวงผู้อื่นด้วยการแสดงข้อความ อันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้งและโดยการหลอกลวง ลวงตวงนั้นได้ไปซึ่งทรัพย์สินจากผู้ถูกหลอกลวง หรือบุคคลที่สามหรือ ทำให้ผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สามทำ ถอนหรือทำลายเอกสารสิทธิ ผู้นั้นกระทำความผิดฐานฉ้อโกง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับสอดคล้องกับ สิ้นหน้ พงษ์ศิริสุวรรณ การตรวจพิสูจน์ลายมือชื่อ (2555) ได้ศึกษาเรื่องการตรวจพิสูจน์ของกองพิสูจน์หลักฐานโดยความเห็นของผู้เชี่ยวชาญระบุว่าได้ตรวจพิจารณาลายมือชื่อลงความเห็นว่าน่าจะไม่ใช่ลายมือชื่อของบุคคลคนเดียวกัน

2. จากข้อค้นพบ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับการศึกษาสูงสุด ศาสนา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีความน่าเชื่อถือของทนายความต่อรายงานการตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ ด้านพยานเอกสารของพนักงานสอบสวน แตกต่างกันอย่างน้อย 1 คู่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญในการเก็บพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ถูกต้องตามกฎหมาย ขั้นตอนการรวบรวมพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ และวิธีการรวบรวมพยานเอกสารทางนิติวิทยาศาสตร์ในคดีอาญาฉ้อโกงทรัพย์ ถูกต้องตามกฎหมาย สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การที่พยานหลักฐานจะเป็นที่ยอมรับในชั้นศาลได้จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์พื้นฐาน 4 ประการ การหลีกเลี่ยงหรือปฏิบัติเบี่ยงเบนไปจากกฎเกณฑ์พื้นฐาน 4 ประการนี้จะเป็นจุดอ่อนให้ทนายสามารถโต้แย้งในชั้นศาล ทำให้คุณค่าของพยานหลักฐานนั้นสูญเสียไป ได้แก่ กฎข้อที่ 1 ป้องกันรักษาสถานที่เกิดเหตุ เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจคนแรก (เจ้าหน้าที่ดับเพลิงหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจในท้องที่) ไปถึงสถานที่เกิดเหตุ จนกระทั่งเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญ (แพทย์

เจ้าหน้าที่กองพิสูจน์หลักฐาน) ทำการตรวจสถานที่เกิดเหตุเสร็จสิ้น กฎข้อที่ 2 เก็บพยานหลักฐานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย บุคคลที่ทำการเก็บพยานหลักฐานนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่กฎหมายให้อำนาจไว้ใน การเข้าและเก็บพยานหลักฐานต่าง ๆ ในสถานที่เกิดเหตุได้ ตัวอย่างเช่นเป็นพนักงานสอบสวน เป็นเจ้าหน้าที่กองพิสูจน์หลักฐานหรือเจ้าหน้าที่วิทยาการตำรวจ เป็นต้น กฎข้อที่ 3 การกระทำการค้นหาพยานหลักฐานอย่างเหมาะสม ผู้ตรวจสถานที่เกิดเหตุจะต้องไม่มองข้ามหรือละเลยพยานวัตถุทุกชิ้น ถ้าสงสัยว่าสิ่งนั้นจะเป็นพยานวัตถุหรือไม่ ให้ทำการเก็บไว้ก่อน พร้อมทั้งระมัดระวังรายละเอียดของพยานวัตถุ ตำแหน่งที่พบและบรรจุหีบห่อรักษาไว้อย่างเหมาะสม และกฎข้อที่ 4 มีลูกโซ่การครอบครองพยานหลักฐานโดยตลอด พยานหลักฐานนั้นจะต้องอยู่ภายใต้การคุ้มครองดูแลของบุคคลหรือหน่วยงานตั้งแต่เริ่มเก็บจนกระทั่งแสดงในชั้นศาลโดยไม่ขาดช่วงของการครอบครองเลย ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงการครอบครอง เช่น ส่งของกลางไปตรวจพิสูจน์ยังห้องปฏิบัติการ จะต้องมีการหลักฐานแสดงการรับส่งของกลางนั้นโดยตลอด และแนวคิดที่ว่า ผู้ที่ดำรงตำแหน่งพนักงานสอบสวน มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติในด้านอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในชั้นสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดและเอาตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดีเพื่อให้ได้รับโทษตามกฎหมาย การปฏิบัติหน้าที่จำเป็นต้องใช้ศิลปะการทำงาน เช่นเดียวกับอาชีพอื่น ๆ ซึ่งพนักงานสอบสวนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องตัวบทกฎหมาย ความรู้เชิงวิชาการ การวิเคราะห์วิจัยและจิตวิทยาเป็นพื้นฐาน ประกอบกับประสบการณ์การทำงาน มีเทคนิควิธีการจับใจผู้อื่น ตลอดจนการเป็นนักเจรจา ไกลเกลี้ยประนีประนอม ใ้คู่พิพาททุกฝ่ายพึงพอใจและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการนี้ อย่างทั่วถึง และยุติธรรมสอดคล้องกับ เทวฤทธิ์ อุทธา (2555) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการรักษาสถานที่เกิดเหตุและรักษาวัตถุพยานของเจ้าหน้าที่มูลนิธิในเขตชลบุรีผลการวิจัยพบปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันรักษาวัตถุพยานในสถานที่เกิดเหตุและรักษาวัตถุพยานในด้านต่างๆ 4 ด้าน คือ ปัญหาด้านบุคคลากร ปัญหาด้านเครื่องมือ ปัญหาด้านงบประมาณ และปัญหาด้านอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

1. เข้มชัย ชุตินวงศ์. (2543). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ.
2. _____ (2551). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ.

3. คณิต ฒ นคร. (2549). **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา**. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
4. จรรย์ ภักดีธนากุล. (2549). **กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: จีรัชการพิมพ์.
5. ประมูล สุวรรณศร. (2526). **คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน**. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์.
6. เทวฤทธิ์ อุทธา. (2555). **กระบวนการรักษาสถานที่เกิดเหตุและรักษาวัตถุพยานของเจ้าหน้าที่มูลนิธิใน เขตชลบุรี**. วิทยานิพนธ์ของมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยศิลปากร, สาขาวิชานิติวิทยาศาสตร์,มหาวิทยาลัยศิลปากร.
7. พรเพชร วิชิตชลชัย. (2539). **คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: บริษัทยูแพคจำกัด.
8. ลีนนท์ พงษ์ศิริสุวรรณ. (2555). **เรื่องการตรวจพิสูจน์ลายมือชื่อ**. สืบค้นเมื่อ มกราคม 10, 2557 จาก <https://www.peesirilaw.com>.
9. สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์. (2555). **ประมวลกฎหมายอาญา**. กรุงเทพมหานคร: สมใจ แซ่ฮ้อ.
10. สมชาย รัตน์ชื่อสกุล. (2544). **คำอธิบายกฎหมายพยานหลักฐาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แว่นแก้ว.
11. โสภณ รัตนากร. (2544). **คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ.
12. อรรถพล แซ่มสุวรรณวงศ์, พลตำรวจเอก.(2552). **นิติวิทยาศาสตร์ 1 เพื่อการสืบสวนสอบสวน**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร.
13. _____ (2546). **นิติวิทยาศาสตร์ 2 เพื่อการสืบสวนสอบสวน**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร.
14. อุดม รัฐอมฤต.(2557). **คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม